

Snurrig i huvudet och fjärilar i magen

Konstruktionen av pojkars och flickors kärlek i barnböcker

Ylva Lundh
ETN 103 HT 04
Etnologiska institutionen
Lunds universitet
Handledare: Inger Lövkrona

Innehåll

Inledning	3
Teori	3
Syfte och frågeställningar	5
Material och metod	6
Forskningsläge	8
Disposition	10
Kärleken i barnböckerna	10
Hur känns det att vara kär?	11
Hur beskrivs föremålet för kärleken?	14
Vad gör man för att få den man vill ha?	17
Vad gör man tillsammans när man är kär?	22
Kärlek eller vänskap?	25
Hetero-a-sexuella	27
Sammanfattande diskussion	29
Käll- och litteraturförteckning	34
Källor	34
Litteratur	34

Inledning

Felix är kär! Han vill sjunga, slå kullerbyttor och stå på huvudet, allt på en och samma gång. Felix är huvudperson i barnboken *Kärleken förvandlar allt* av Ulf Löfgren. En söt och oskyldig historia om en pojke som möter en flicka. Precis som Glenn Ringtveds och Charlotte Pardis *Kyss mej, jag hatar dig*. Det finns dock en skillnad – medan den förälskade Felix vill göra alla möjliga gymnastiska övningar har den lika förälskade Sofie svårt att sova och äta. Hon måste dessutom springa på toaletten fyra gånger innan hon går till skolan. Varför denna skillnad? Frågan är relevant eftersom Felix och Sofie inte utgör några undantag, utan visar på typiska mönster i barnböcker som handlar om kärlek.

Ofta har jag hört människor undra varför pojkar och flickor är så olika även när man medvetet strävar efter en jämlik uppfostran. Det måste ju bero på biologiska skillnader! Eller? Det tror jag inte alls att det gör. Jag tror att skillnaderna är kulturellt konstruerade och att de upprätthålls eftersom de ständigt reproduceras, ibland medvetet men oftast helt omedvetet. Till och med en till synes oskyldig barnbok om kärlek reproducerar mängder av föreställningar om hur pojkar och flickor är och socialiserar därmed in barnen i olika genusroller. En förälskad barnboksfigur styrs inte bara av sina känslor utan även av kulturella mönster. I det följande ska jag ge exempel på hur det kan gå till. Genom att kasta ljus på ett troligtvis omedvetet skillnadsskapande hoppas jag kunna öka förståelsen för hur detta fungerar och därigenom öka möjligheten till förändring.

Teori

De flesta barn kommer i kontakt med barnböcker genom att föräldrar, dagispersonal och andra vuxna läser högt för dem. Böckerna är en naturlig del av den miljö barnen omges av och påverkar därför barnens uppfattning av omvärlden. I barnböckerna med tema kärlek lär sig barnen hur kärleken känns, hur man får den man är kär i och vad man gör när man är kär. Utifrån dessa normer kan barnen sedan själva agera. För att synliggöra hur agerande leder till skapande av genus har jag valt att använda mig av den politiske filosofen Judith Butler. Hennes radikala teorier utgör grunden för min analys. Först och främst vill jag dock klargöra att mitt syfte inte är att studera verkliga barns handlingar, utan insocialisering genom text.

Butler hävdar att genus, det vill säga det kulturellt skapade könet, formas av en persons handlingar. Hon menar att en enda handling i sig inte förändrar något. Istället är det upprepandet av handlingar som skapar genus (Butler 1996: 149). Socialantropologen Fanny Ambjörnssons visar i sin avhandling *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer* hur det kan gå till. Ambjörnsson undersöker hur unga flickor blir tjejer. Genom att följa tjejerna i två gymnasieklasser söker hon svaren på vilka ideal och normer som styr deras beteende. Hon menar med utgångspunkt i Butler att genus ständigt måste återskapas och exemplifierar detta med att det inte räcker med att bete sig som en tjej vid ett tillfälle för att vara en tjej – man måste bete sig så hela tiden. En person som går klädd i kjol vid ett tillfälle blir inte tjej, det är genom att om och om igen klä sig i kjol och uppföra sig som andra tjejer som man ses som tjej (Ambjörnsson 2004: 12f).

Även sociologen Margareta Lindholm har ägnat sig åt att klargöra Butlers teorier. Hon skriver att enligt Butler är en handling alltid är en imitation. Barn imiterar sig fram till sitt genus, de imiterar sin familj, sin omgivning, media och så vidare. Imitationen blir därmed en form av identifikation. Butler menar att det finns inga original att imitera, endast imitationer. Det finns ingen originalkvinna eller originalman att efterlikna, bara olika kulturella föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt. Genus skapas följaktligen genom imitationer av imitationer (Lindholm 1993: 9f). Butler menar att en naturlig följd av detta resonemang är slutsatsen att genus inte kan vara en stabil identitet – genus är helt enkelt något som imiteras fram. Det här medför att genus inte blir något oföränderligt. Genus är helt och hållet kulturellt konstruerat och har ingenting med det biologiska könet att göra, enligt Butler (Butler 1996: 148, 172ff).

På få ställen är kanske imitationerna tydligare än hos barn, där är imitationen av genus oerhört viktig. Jag tror även att begäret till det andra könet är en viktig del i genusidentifikationen hos barn i det västerländska samhället. Identifikation är i det här fallet detsamma som imitation. Utifrån Butler menar jag att barns genus faktiskt kan imiteras fram genom deras handlingar. Barns agerande påverkas av de sociala normer som omger dem, till exempel i litteraturen. Genom att använda Butler vill jag se vilka handlingar i barnböckerna som syftar till att imitera fram de olika genusidentiteterna.

Butler har kritiserats för att hon inte ser människor som handlande subjekt. Kritikerna frågar sig hur Butler menar att något ska kunna förändras, om människor inte råder över sina egna handlingar? Om genus ändå bara är ett spel, som litteraturvetaren Sara Danius uttrycker det (Danius 1995: 160f). Jag anser dock att denna kritik bygger på fel-tolkningar av Butlers teorier. Butler har inte givit upp tanken på ett handlande subjekt, men hon menar att det inte finns några *autonoma* handlande subjekt. Den kultur vi lever formar våra handlingar, men kulturen i sig är inte oföränderlig. Att Butler sedan hävdar att genus endast är imitationer innebär inte att hon också menar att genus är falskt. Genus är varken sant eller falskt enligt Butler, det fungerar endast som bärare av olika egenskaper.

Syfte och frågeställningar

Barnlitteraturen speglar vuxnas föreställningar om barn, enligt litteraturvetarna Bo Møhl och May Schack (Møhl & Schack 1981: 13). Det jag konkret vill undersöka är vilken bild av kärleken som förmedlas till barn genom barnböcker. Jag har valt just barnböcker eftersom genom dessa får barnen direkt ta del av vuxnas versioner av kärleken. Jag ser barnböckerna som en del av den samhälleliga kontext som barn lever i. Barnböckerna om kärlek förmedlar realistiska historier som det är lätt för barnen att identifiera sig med. Det är viktigt att påpeka att barnen som läser böckerna eller får dem upplästa för sig inte behöver uppfatta litteraturen på det sätt som författaren syftar till (Møhl & Schack 1981: 14). Utan intervjuer och observationer är det inte möjligt för mig att uttala mig om vilken bild av kärleken som barnen verkligen tar till sig. Det är inte heller mitt syfte. Jag vill istället genom barnböckerna undersöka hur vuxna ser på kärlek mellan barn, även om jag inte helt bortser från hur barn kan tänkas påverkas av denna syn. Just kärlek är ett spännande ämne att undersöka eftersom det både täcker in barnens egna starka känslor och vuxenvärldens förväntningar på hur dessa känslor ska hanteras. Med hjälp av mina frågor vill jag synliggöra de kulturella mönster gällande kärlek som framträder i barnböckerna:

- Vilken bild av kärleken mellan barn vill vuxenvärlden förmedla till barnen genom barnböcker?

På vilka sätt beskriver text och bild hur det känns att vara kär? Hur beskrivs den älskade? Hur agerar barnen i barnböckerna när de blir kära? Vilka skillnader finns mellan pojkar och flickor? Vad är skillnaden mellan kärlek och vänskap?

- På vilka sätt uppmuntrar barnböckerna barn till ett heteronormativt beteende?
Vilken betydelse har sexualiteten?

Material och metod

Mitt material utgörs av barnböcker som tar upp ämnet kärlek mellan barn. Jag koncentrerar mig på böcker som utkommit efter 1980, eftersom dessa är i majoritet på biblioteken. Jag utgår därför från att barnböcker från 1980 och därefter dominerar den litteratur som barn idag får ta del av och mitt syfte är att se hur området ser ut just idag. Det finns också en rent praktisk förklaring till att sätta gränsen vid nämnda årtal: tidigare förekom knappast temat kärlek mellan barn i barnböckerna. Varför det förhåller sig på detta sätt är en intressant fråga i sig, men eftersom jag koncentrerar mig på nutiden kommer jag inte att problematisera den.

Jag har valt Lunds stadsbibliotek som utgångspunkt eftersom det har en stor välbesökt barnboksavdelning. Här har jag gått igenom samtliga titlar som finns sorterade under Hcf för barn mellan ett och sex år. De utgörs av bilderböcker för barn som ännu inte börjat skolan och lärt sig läsa. Bilderna hänger naturligtvis samman med texten och bör därför också uppmärksammas. Eftersom titlarna ofta inte avslöjar handlingen har jag kompletterat titelgenomgången med att läsa böcker vars innehåll inte kunnat avgöras utifrån titeln. Slutligen hade jag hittat tolv barnböcker som på något sätt tar upp temat kärlek mellan barn. Under arbetets gång visade det sig emellertid att *Jag gillar Stig* av Eva Lindström troligtvis handlar om vänskap och inte om kärlek, vilket jag kommer att utveckla under rubriken "Kärlek eller vänskap?".

Många av böckerna handlar om det första mötet. *Julius blir kär* av Jutta Bauer och Kirsten Boie (1999) börjar med att Julius flickvän Katrin vill skiljas från honom, och skildrar sedan hur Julius förälskar sig i dagispraktikanten Britta. George Johansson och Anna Bengtsson berättar i *Fredrik Matsson blir kär* (1993) om Fredrik som börjar skolan och genast blir kär i Amanda i samma klass. Skolstarten skildras också i *Sune börjar skolan* av Sören Olsson, Anders Jacobsson och Sonja Härdin och det är inte förrän i slutet av boken han plötsligt förälskar sig i bänkkamraten Sophie, som han känner sedan innan. Felix tycker att hela världen är grå och trist tills han träffar Felicia, vilket Ulf Löfgren berättar om i *Kärleken förvandlar allt* (1990). I *Plötsligt en dag* av

Siv Widerberg och Anna Walfridson (1991) möter en flicka en pojke som är tyst och svår att få kontakt med, men hon ger inte upp. I Måns Gahrtons och Johan Unenges *Ronny & Julia* (1995) känner sig Ronny utanför och ensam tills han träffar grannflickan Julia. *Kyss mej, jag hatar dej* av Glenn Ringtved och Charlotte Pardi (2002) börjar med att Sofie är ledsen eftersom Jonas skrattat åt henne när hon frågat chans på honom. Hon bestämmer sig för att hädanefter alltid säga tvärtemot vad hon egentligen känner. Det gör hon också och i slutet blir det trots allt hon och Jonas.

I fyra av böckerna är redan barnen tillsammans med varandra. Hur det känns att vara kär är ändå huvudtemat i *Jonatan*, skriven av Linda Klein och Pia Thaulov (2002) där femåriga Rebecka berättar om sin kärlek till den treåriga Jonatan. I *Loppan vill ha en bebis* av Thierry Lenain och Delphine Durand (2003) övertalar Loppan sin pojkvän Max att göra en bebis med henne. Vi träffar Ronny och Julia igen i *Ronny & Julia och tjejbacillerna* av Måns Gahrton och Johan Unenge (1997). Huvudtemat är nu hur Ronny hanterar de andra pojkarnas retsamhet – de retar Ronny för att han leker med en tjej. Marit Kaldhols och Wenche Øyens *Farväl, Rune* (1986) är en mer allvarlig historia. I början får vi veta att Rune och Sara leker varje dag och ska gifta sig när de blir stora, men sedan drunknar Rune och boken handlar mest om Saras stora sorg.

Eftersom samtliga barnböcker utom *Sune börjar skolan* har onummerade sidor har jag använt mig av en egen paginering vid sidhänvisningar till citat. När jag hänvisar till böckerna utan att direkt citera har jag avstått från att ange sida. Barnböckerna innehåller inte fler sidor än att man lätt kan hitta det man söker.

Denna undersökning är i viss mening litteraturvetenskaplig men tyngdpunkten ligger givetvis på det etnologiska. Jag vill synliggöra kulturella föreställningar i böckernas berättelser, ord och bilder, men har hämtat inspiration från litteraturvetenskapen. Det är vanligt inom etnologin att låna teorier och metoder från andra ämnen. Ett exempel är etnologen Charlotte Hagströms avhandling *Man blir pappa*. Hagström utgår bland annat från sociologiska teorier men vidareutvecklar dessa med hjälp av kulturella förklaringar (Hagström 1999).

Min studie är kvalitativ. Syftet är följaktligen inte att visa hur ofta eller hur mycket fenomenet kärlek förekommer i barnböcker – som i en kvantitativ undersökning - utan

hur kärlek representeras. Det är lika intressant att se såväl mönster som eventuella avvikelser, utan att för den sakens skull göra en statistisk framställning. Den kvalitativa metoden - där människornas erfarenheter är intressanta var för sig - är typisk för etnologin, vilket bland annat tas upp i *Vardagslivets etnologi* (Ehn & Löfgren 1999: 89f). Barnböckerna har som ovan nämnt en socialiserande funktion och detta oavsett om det är medvetet eller ej hos författaren, hävdar Bo Møhl och May Schack i *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi*. Deras bok utkom redan 1981 men jag har ändå valt att använda mig av den eftersom den innehåller reflektioner kring hur barnböcker påverkar sina läsare (Møhl & Schack 1981). Møhl och Schack är användbara i min undersökning som främst bygger på textanalys. För att strukturera analysen använder jag mig av tematisering. Det innebär att jag utgår från teman som är gemensamma för flertalet barnböcker, till exempel hur det känns att vara kär.

Jag kommer även att använda mig av enklare bildanalys. Den innebär att jag tolkar bilderna och jämför dem med texterna. Eftersom jag undersöker bilderböcker utgör bilderna en viktig del som inte går att bortse från. Böckerna riktar sig som ovan nämnt till åldersgruppen 1 – 6 år och de flesta barn i den här åldern är troligtvis inte läskunniga. De får berättelserna upplästa för sig och under uppläsningen tittar de på bilderna. Jag utgår därför från att bilderna är mycket centrala för hur barnen uppfattar historierna. Jag vill poängtera att jag uppmärksammat att bilderna oftast redan är tolkningar i sig. De flesta författare har inte själva illustrerat sina böcker och även om jag utgår från att författarna godkänt illustrationerna var det kanske inte alls de bilderna som fanns i hans eller hennes huvud när berättelsen skrevs ner. Jag förutsätter ändå att det råder ett samförstånd mellan författare och illustratör och kommer därför inte att ägna förhållandet dem emellan någon särskild analys.

Forskningsläge

Det finns inte mycket skrivet om barn och kärlek, men temat barn och insocialisering är inte nytt inom etnologin. Ovan nämnda Møhl och Schack menar att i tidigare samhällen skedde insocialiseringen mer direkt än vad den gör idag genom att barnen då deltog arbetet (Møhl & Schack 1981: 105). I Marianne Liliequists etnologiska avhandling *Nybyggarbarn. Barnuppfostran bland nybyggare i Frostvikens, Vilhelmina och Tärna socknar 1850 – 1920* beskrivs bland annat hur barnen uppfostrades till ”storkarlar och kvinnfolk”. Liliequist visar att barnen behandlades på olika sätt från och med födseln

beroende på om de var pojkar eller flickor. Genom *Nybyggarbarn* är det möjligt för mig att få en historisk aspekt på min undersökning och ställa idealen i barnböckerna mot de ideal som fanns bland nybyggarna. Liliequist vill ställa olika uppfostringssystem mot varandra utan att värdera dem. Hon menar att hennes främsta syfte är att ”blottlägga normer och värderingar i nybyggarkulturen och med hjälp av dessa sammanställa kulturella teman” (Liliequist 1991: 38, 168ff). Trots att mitt ämnesområde är annorlunda, så har även jag ambitionen att visa på normer och värderingar. Eftersom jag gör en feministisk studie kommer jag dock inte att som Liliequist avhålla mig från att bedöma vad som kan räknas som bra eller mindre bra barnböcker.

Det finns som sagt inte många etnologiska studier om barn och kärlek, men det finns desto fler undersökningar om ungdomar. Ett exempel är Maria Bäckman som skrivit om ungdomars syn på kärlek och sexualitet i *Kön och känsla. Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet* (2003). De ungas bild av kärleken färgas av egna erfarenheter, andras berättelser, filmer, böcker och så vidare. Bäckman följer gymnasieungdomar under deras sex- och samlevnadsundervisning och intervjuar även eleverna. Det är intressant att ställa de normer som präglar lärarens och elevernas synsätt mot de normer som finns i barnböckerna. I de senare framställs alla barn i det närmaste som asexuella. Det här kontrasterar delvis mot verkligheten. Idéhistorikern Åsa Bergenheim visar i sin avhandling *Barnet, libido och samhället: om den svenska diskursen kring barns sexualitet 1930 – 1960* hur mycket energi som lagts ner på att försöka styra barns sexualitet på olika sätt. Bergenheim gör en koppling mellan normer och praktik genom att undersöka barnavården vid Mellansjö skolhem och Barnbyn Skå-Edeby. Journalerna visar hur man förhöll sig till barnens sexualitet vid de båda institutionerna (Bergenheim 1994). Återigen blir det intressant att jämföra normerna i barnböckerna med verkligheten.

Litteraturvetaren Lena Kåreland arbetar just nu tillsammans med fyra andra forskare med forskningsprojektet ”Genusperspektiv på barn- och ungdomslitteratur i skolan”. Kåreland undersöker bland annat vilka egenskaper olika kön blivit tilldelade i olika barnböcker. Jag kommer tyvärr inte kunna använda mig av projektets resultat eftersom de i skrivandets stund ännu är opublicerade. Skälet till att jag ändå väljer att presentera projektet här är för att visa på att genus i barnböcker är ett aktuellt ämne, även om jag nästan är ensam om min inriktning på kärlek. Kåreland menar att barnlitteraturen

”uttrycker ofta samhällets värderingar på ett tydligare sätt än vuxenlitteraturen. Dels anstränger man sig ofta för att vara mer tydlig, dels har det funnits en vilja, särskilt under vissa perioder, att förmedla ett ideologiskt perspektiv i barnböcker” (Grönblad 2004:11).

Disposition

I de första avsnitten undersöker jag hur olika aspekter av kärlek skildras i barnböckerna. Dessa avsnitt är ”Hur känns det att vara kär?”, ”Hur beskrivs föremålet för kärleken?”, ”Vad gör man för att få den man vill ha?” och ”Vad gör man tillsammans när man är kär?”. Frågorna är formulerade utifrån de gemensamma teman som tydligast framträder i barnböckerna. Jag tittar på vilka ideal som förekommer och uppmärksammar eventuella skillnader i beskrivningar mellan könen. I stycket ”Kärlek eller vänskap?” diskuterar jag skillnader mellan hur kärlek och vänskap beskrivs i barnböckerna, eftersom gränserna kan vara otydliga. Förutom kärleken är även leken viktig för huvudpersonerna i barnböckerna. Under rubriken ”Hetero-a-sexuella” uppmärksammar jag det anmärkningsvärda faktum att trots att barnen saknar sexualitet så förutsätts de ändå vara heterosexuella. I slutdiskussionen sammanfattar jag vilka budskap barnböckerna om kärlek sänder ut och vad dessa får för konsekvenser. Jag avrundar med att diskutera vilka krav som kan ställas på barnböcker.

Kärleken i barnböckerna

Jag har valt att visa på de skillnader mellan könen som barnböckerna förmedlar. Bäckman understryker dock att ett sådant utpekande riskerar att än mera understryka dessa skillnader. Ändå vill hon synliggöra dem, eftersom hon menar att de påstådda skillnaderna påverkade hennes informanter mycket och att hon därför inte kan bortse från dem (Bäckman 2003:128f). Själv anser jag att skillnaderna i barnböckerna bör uppmärksammas för att en förändring ska kunna ske. De olikheter som finns i beskrivningar av pojkar och flickor framträder inte alltid tydligt förrän man tittar på ett flertal böcker. Först då kan man se mönster framträda. En enda bok som enbart beskriver det ena könets tankar och känslor behöver inte alls upplevas som könsstereotyp eller anti-feministisk. Min förhoppning är att barnboks författare ska få upp ögonen för de värderingar som de – troligtvis ofta omedvetet – förmedlar.

Hur känns det att vara kär?

De flesta författarna skildrar hur det känns att vara kär och ofta är de känslor som beskrivs mycket starka:

När Fredrik Matsson såg in i hennes ögon kändes det som om en varm blixtnedslag slog ner i hans hjärta. [...] Varje rast när Fredrik Matsson såg Amanda på skolgården blev hans hjärta varmt och han ville vara med henne (Johansson & Bengtsson 1993: 10, 13),

Felix blev alldeles snurrig i huvudet. Och plötsligt ville han bara sjunga, slå kullerbyttor och stå på huvudet – allt på en gång. Vad var det som hänt? Jag har fjärilar i magen', sa Felicia. 'Mitt hjärta bankar', sa Felix, 'och tankarna virvlar' (Löfgren 1990: 16f).

Julius känner att hans fötter nu får lust att springa och munnen skulle vilja sjunga jättehögt. Och hela förmiddagen känner han sig så lycklig att man nästan kunde tro att han snart skulle ha födelsedag (Bauer och Boie 1999:10).

Det är botten att vara så kär i någon. Sofie kan inte sova. Hon kan inte äta på morgonen och hon måste springa på toaletten fyra gånger innan hon går till skolan. Det är hemskt – men också härligt (Ringtved & Pardi 2000:6).

Det känns som om hennes huvud håller på att explodera (Ringtved & Pardi 2000:25).

Sune blir lite nervös i huvudet men också väldigt, väldigt varm längst där inne (Olsson, Jacobsson & Härdin 1997:29).

När Jonatan och jag säger hejdå så ger han mig alltid en puss på kinden, och då vet jag att det blir en glad dag i morgon också (Klein & Thaulov 2002:16).

Ronny "längtar efter Julia med hela kroppen" och säger "när jag är med Julia så mår jag bara bra" (Gahrton & Unenge 1997: 10, 23).

Ovan ser vi alltså flera exempel på både pojkar och flickor som blir stormande kära. Bäckman skildrar i sin avhandling om samlevnadsundervisning många situationer där tjejer antas vara mer romantiska och känslösamma än vad killar är. Flertalet tjejer menade dock att killarna var lika känslösamma innerst inne, men att de inte visade det eftersom de var omogna, ville vara tuffa eller helt enkelt var uppfostrade till att hålla inne med sina känslor. Denna uppdelning mellan könen handlade mest om inställningen till romantik, "Men när det kommer till kärlek så spelar det nog ingen roll om man är kille eller tjej. För blir man kär så blir man kär" menar gymnasieeleven Andreas (Bäckman 2003: 128, 141f). Den kärlek som skildras i barnböckerna verkar också handla mer om djup och äkta kärlek än om ytliga förälskelser eller fysisk åtrå, vilket jag återkommer till senare.

Den fråga som nu uppstår är om barnen i barnböckerna verkligen kan bli allvarligt kära. Kan man älska någon när man bara är fem år? Denna fråga utgör huvudtemat i *Jonatan*. Bokens huvudperson Rebecka är fem år och säger sig älska den treåriga Jonatan. Det

tror emellertid inte faster Diana på – en femåring vet inte hur det är att älska någon! Diana och Rebecka jämför sedan sina olika versioner av hur det är att älska någon. Rebecka menar att:

'När Jonatan ger mig en kram på morgonen så känner jag att i dag blir det en glad dag.'
'Nej, nej, nej', säger faster Diana och slår ut med armarna. 'När man får en kram av den man älskar känns det mycket mer än så. Det känns som om ens älskade har armar av eld, så att man blir glödhet från topp till tå och börjar sjuda och bubbla och smälta direkt, så att han skulle kunna hålla en i en kopp och ta en med sig om han ville' (Klein & Thaulov 2002: 7).

Rebecka skräms av alla stora känslor som hon bör leva upp till och gör slut med Jonatan. När Rebecka börjar skolan är de dock tillsammans igen fast Jonatan går kvar på dagis. I slutet lyckas Rebecka äntligen övertyga faster Diana om att hon verkligen älskar Jonatan genom att beskriva hur tomma alla dagar nu är när hon tvingas vara utan honom (Klein & Thaulov 2002: 17ff). Här kan man fråga sig vad bokens budskap egentligen är: Att Rebeckas kärlek är den rätta kärleken eller att det finns olika sorters kärlek för vuxna och barn? Efter att ha funderat en del fram och tillbaka insåg jag att frågan egentligen inte är relevant. Det viktiga är att Rebeckas kärlek är äkta. Man kan älska någon fast man bara är fem år – det är det budskapet man ska ta fasta på.

Enligt filosofen Judith Butler skapas genus genom upprepade handlingar. Dessa handlingar är imitationer av imitationer eftersom det inte finns några original. Barn imiterar sig fram till sitt genus genom att härma sin omgivning (Butler 1996: 149, Lindholm 1993: 9f). Därför kan även en påhittad historia i en barnbok påverka barnens beteende. Møhl och Schack betonar i *När barn läser* att den mest "harmlösa" barnbok alltid förmedlar värderingar och inverkar på barnens sätt att tänka och känna. Detta antingen genom att barnen anpassar sig till rådande normer eller genom att barnen blir bekanta med alternativ till normerna (Møhl & Schack 1981: 105). Med hjälp av barnböckerna kan barnen imitera fram sitt genus. *Jonatan* visar att barn inte behöver imitera vuxnas kärlek, eftersom det finns en egen kärlek för barn som är den rätta för dem.

I barnböckerna kan följaktligen flickor och pojkar bli lika hejdlöst förälskade. Det finns emellertid en viktig skillnad: Pojkarnas kärlek är generellt mer aktiv, flickornas mer passiv. I citaten ovan finns exempel på att när pojkarna blir kära vill de sjunga, slå kullerbyttor, stå på huvudet och springa. Hur känns det då när flickor blir kära? Då får de fjärilar i magen, de kan inte sova, inte äta och de vet att det blir en glad dag i morgon. Denna skillnad är säkert ingen tillfällighet. Liliequist som i sin avhandling

Nybyggarbarn undersöker barnuppfostran bland nybyggare mellan 1850-1920 ger flera exempel på hur olika barnen uppfostrades beroende på kön. Pojkarna uppmuntrades till ett rörligt liv, de fick till exempel delta i jakt och fisketurer, medan flickorna fick delta i de sysslor som var bundna till hemmet (Liliequist 1991: 173) Följden av en sådan uppdelning blir att pojkar generellt förväntas vara mer aktiva medan det är önskvärt att flickor är stillsamma.

På bilderna framställs dock både pojkar och flickor som helt stilla när de drabbas av kärleken. Efter att Ronny fått en puss av Julia står han med ena armen hängande rakt ner och den andra handen mot kinden. Han ler lyckligt och ovanför hans huvud svävar ett rött hjärta (Gahrton & Unenge 1995). Även Max ler lyckligt och står med båda armarna hängande rakt ner när Loppa kramar honom. Runt omkring dem svävar hjärtan, blommor och stjärnor i ett rosa fält (Lenain & Durand 2003). Sune framställs som en pastisch på en klassisk bokmärkesängel efter att han upptäckt hur söt Sophie är. Också han ler lyckligt med ena handen under hakan där han vilar på sitt moln. Hans synliga vinge fladdrar och runt omkring finns fler moln och en massa röda hjärtan (Olsson, Jacobsson & Härdin 1997). Julius passar även han in i det mönster som framträder; han ler stort med slutna ögon och låter armarna hänga rakt ner när Britta klappar honom på axeln (Bauer & Boie 2001).

Sofie, som först hade svårt att sova och äta av kärlek, sitter med huvudet i händerna och ser deppig ut med ett rött hjärta ovanför huvudet. När hon sedan blir kysst av Jonas har hon däremot vidöppna ögon och armar som sträcks rakt ut. Hon besvarar inte kyssen med trutande läppar, men hon ler stort och vid sidan om dem flyger en naken leende pojkängel, redo med pil och båge (Ringtved & Pardi 2002). Rebecka är kär i sin Jonatan redan när boken börjar och nästan på varje bild har hon ett rött hjärta med sig, antingen i handen eller i ett snöre (Klein & Thaulov 2002). Den namnlösa flickan i *Plötsligt en dag* står med hängande armar och tittar leende på pojken hon nyss förälskat sig i (Widerberg & Walfridson 1991).

När kärleken slår till kanske man vill hoppa och sjunga, men i själva verket står man som förstenad, enligt barnböckerna. Att det är behagligt att bli kär styrks av alla stora lyckliga leenden och symboler som hjärtan, blommor och änglar. Genom att använda sig av dessa klassiska symboler framställer illustratörerna tydligt att berättelserna

handlar om kärlek och inte enbart om vänskap. Endast genom att titta på bilderna kan barnen förstå det. Media- och kommunikationsvetaren Anja Hirdman menar i sin avhandling att även de mest spontana och naturliga uttryck som människor använder sig av egentligen är socialt inlärd. Omedvetet lär alla människor sig hur man uttrycker sig genom gester och kroppspositioner i olika situationer. Till exempel signalerar vanligtvis leendet att allting är bra. Därför är det säkert lätt för barnen att uppfatta sinnesstämningarna hos huvudpersonerna i böckerna, särskilt med hjälp av kärleksymbolerna. Hirdman har bland annat undersökt hur män och kvinnor framställs i olika årgångar av tidningarna *Veckorevyn* och *Fib aktuellt*. Hennes resultat visar på att kvinnor till en början gärna framställdes leende medan männen var allvarliga. Leendet var en del av kvinnornas barnsliga och oskuldsfulla framtoning medan mannens allvarliga miner och blickar signalerade att de var vuxna och seriösa (Hirdman 2002: 49f, 57ff). Här kopplas följaktligen kvinnlighet ihop med barndom, medan manlighet förknippas med vuxenhet. Även litteraturvetaren Ulf Boëthius påpekar att barn i litteraturen ofta får traditionellt feminina drag (Boëthius 2003: 82). Att barnboks-personligheterna beskrivs som oproblematiske och lyckligt leende är därför ingen tillfällighet. Det här gäller både pojkar och flickor. När det handlar om barn går det inte attoreflekterat dra paralleller mellan flickor och kvinnor eller mellan pojkar och män. Ibland - som i resonemanget ovan - har både pojkar och flickor i egenskap av barn mer gemensamt med det ena vuxna könet än med det andra. Främst är det då det kvinnliga könet som barnet kopplas ihop med.

Egentligen är det bara *Farväl, Rune* som helt saknar de vanliga kärlekssymbolerna. Medan de andra barnböckerna utmärks av skarpa konturer och klara färger kännetecknas *Farväl, Rune* av suddiga målningar i dämpade färger. Den här skillnaden beror troligtvis på att de flesta barnböckerna är glada och humoristiska medan *Farväl, Rune* skildrar Saras sorg efter Runes död (Kaldhol & Øyen 1986). Här hade änglar och hjärtan brutit av för mycket mot den allvarliga handlingen – det är sorgen och inte kärleken som är det centrala här.

Hur beskrivs föremålet för kärleken?

Det finns ett tydligt mönster i barnböckerna gällande hur det motsatta könet beskrivs. Först ett par exempel på hur pojkarna beskriver flickorna de är kära i:

Och så ser hon så gullig ut att Julius får en riktigt konstig känsla i magen. Och ett jättesött ansikte och vacker röst har Britta också, och hon luktar så gott (Bauer och Boie 1999:8).

Hennes hår var lysande gult och [...] hennes ögon var glittrande blå. Och hennes klänning gnistrande grön i solljuset. Aldrig förr hade Felix sett en så vacker flicka! (Löfgren 1990:14).

Han tycker att hon är väldigt söt. Ja, faktiskt väldigt, väldigt söt. Det är precis som om Sophie har blivit annorlunda på något vis (Olsson, Jacobsson & Härdin 1997:29).

Flickorna är alltså söta, gulliga och vackra. Utseendet betonas medan övriga egenskaper utelämnas. När flickorna ska beskriva pojkarna låter det annorlunda:

Han har spretigt rött hår och isblå ögon, och när man säger 'Hej, Jonatan!' så smyger hans leende sakta upp och stannar mitt på kinden (Klein & Thaulov 2002:2).

Hade ögon och näsa och öron precis som alla andra. Ändå inte ett dugg som alla andra (Widerberg & Walfridson 1991:3).

Jonas är nämligen... Det är svårt att förklara. Men det är något särskilt med honom. Hans hår och hans leende. Han är helt fantastisk (Ringtved & Pardi 2000:7).

Även här beskrivs utseendet, men det värderas inte på samma sätt. Eftersom Rebecka är kär i sin Jonatan förstår man att hon tycker att hans röda spretiga hår är fint och att hon gillar hans isblå ögon – men hon säger egentligen inte om han är vacker eller ej. Det är likadant med den namnlösa pojkens ögon, näsa och öron, och Jonas hår och leende. Hirdman menar att skönhet egentligen är något som uppstår hos betraktaren men att kvinnor ofta representerar "en fixerad illustration av skönhet". Män framställs som individer medan identiteten inte är lika betydelsefull hos avbildade kvinnor - det viktiga är ofta inte vem kvinnan själv egentligen är (Hirdman 2002: 265). I barnböckerna används också mer traditionella beskrivningar för att beskriva flickor, till exempel glittrande blå ögon, än för att beskriva pojkar. Skönheten är det centrala när flickornas egenskaper skildras, de är vackra flickor helt enkelt, medan pojkarna verkligen är unika och inte vem som helst.

På bilderna finns ofta inte denna markanta skillnad mellan könen. Den älskade är avbildad som vilket annat barn som helst i boken. När Sofie frågar chans på Jonas står han tillsammans med två killkompisar och för läsaren är det svårt att gissa vem av de tre pojkarna som är Jonas (Ringtved & Pardi 2002). De undantag som finns är i *Kärleken förvandlar allt* och *Sune börjar skolan*. I den förstnämnda är allting grått – inklusive Felix – och det bara är Felicia som lyser upp bilden med sitt ljusa hår, blå ögon och gröna klänning (Löfgren 1990). I den andra framställs Sophie i det närmaste som själv-

lysande (Olsson, Jacobsson & Härdin 1997). Även *Jonatan* bör nämnas här. Det är en färgglad bok men även om Jonatan endast framställs som en liten prick i fjärran så syns han tydligt på varje bild – tack vare det röda håret (Klein & Thaulov 2002). Bilderna av den färgglada Felicia och den lysande Sophie understryker deras skönhet men visar också att de är speciella. Det här behöver dock inte innebära att de framställs som individer. Sune upptäcker plötsligt hur söt Sophie är och Felix har inte ens pratat med Felicia när han förälskar sig i henne. Det unika hos Sophie och Felicia verkar trots allt ligga i deras utseende. Det som skiljer Jonatan från Sophie och Felicia är att i texten berättar Rebecka om många av Jonatans egenskaper som inte har med utseendet att göra. Jonatan är följaktligen en unik individ på grund av hur han är och inte hur han ser ut.

Enligt psykologerna Amanda B. Deakman och Sarah K. Murnen är det vanligt att illustrationerna även i nutida barnböcker oftare visar pojkar än flickor – även om böckerna lika ofta handlar om flickor som om pojkar (Diekman & Murnen 2004: 375). I de böcker jag undersökt verkar dock flickor och pojkar vara lika ofta förekommande på bilderna. Det är svårt att fastställa helt säkert eftersom det ibland inte går att avgöra könet, särskilt svårt är det gällande personer som befinner sig i bakgrunden. Det enda undantaget från den jämna uppdelningen är i *Kyss mej, jag hatar dej*. I hela boken förekommer mer än dubbelt så många pojkar som flickor på bilderna (Ringtved & Pardi 2002). Bilderna är emellertid grovt tecknade och kanske har jag låtit mig luras: De flickor jag kunnat urskilja är knappast ljuvt feminina. Kanske är flera av de gestalter jag bedömt vara pojkar egentligen flickor. Jag vill därför inte göra alltför stor poäng av min slutsats.

Det är följaktligen inte alltid helt lätt att avgöra könen på de avbildade personerna. Detta faktum kan utifrån Butler ses som något positivt. Hon förutsätter att genus inte är något fast och stabilt tillstånd och då behöver man inte heller bevara de skarpa gränserna mellan könen. Anledningen till att flera gestalter framställs som könsneutrala är troligtvis för att läsaren ska identifiera sig med huvudpersonerna. Gällande de senare och dem de är kära i är nämligen könstillhörigheten tydligt markerad. I samtliga böcker har pojkarna kort hår – Max och Ronny har endast några hårstrån var - och flickorna långt. Alla pojkarna har byxor precis som Sara, Britta, Sofie och Sophie. De två sistnämnda har dock tröjor som jag tvivlar på att någon pojke skulle ha avbildats med:

Sofie har en vit tröja med röda hjärtan medan Sophie har en rosarandig (Kaldhol & Øyen 1986, Bauer & Boie 2001, Ringtved & Pardi 2002 och Olsson, Jacobsson & Härdin 1997). Rebecka, Amanda, Felicia, Katrin, Julia och Loppan har däremot klänning. Loppan har dessutom små klackar på skorna (Klein & Thaulov 2002, Johansson & Bengtsson 1993, Löfgren 1990, Bauer & Boie 2001, Gahrton & Unenge 1995 och 1997, Lenain & Durand 2003). Den namnlösa flickan i *Plötsligt en dag* har kjol (Widerberg & Walfridson 1991). Britta, den äldre praktikanten som Julius förälskar sig i, har tydligt markerade bröst under tröjan (Bauer & Boie 2001).

Att alla flickorna har långt hår är säkert ingen tillfällighet. Ambjörnsson konstaterar att ett långt och välfriserat hår beundrades av både killarna och tjejerna i de gymnasieklasser hon undersökte. Att syssla med sitt eget hår på olika sätt anser Ambjörnsson vara "centrala markörer i det heterosexuella spelet" (Ambjörnsson 2004: 142f). Flickorna i barnböckerna ägnar inte själva sitt hår någon uppmärksamhet men att Felix beundrar Felicias hår är tydligt, som citatet ovan visar. Rebecka uttalar sig positivt om Jonatans röda spretiga hår, men eftersom han är en kille är inte tjockleken och längden det viktiga. Troligtvis hade aldrig en flicka beskrivits som vacker med rött och spretigt hår. De tjejer Ambjörnsson intervjuat ansåg att kort hår var okvinnligt och därför opassande på en tjej, medan det var nödvändigt för en kille (Ambjörnsson 2004: 143). Kvinnligheten är ett medel för att nå framgång på den heterosexuella marknaden.

Samhällsvetaren Emma Renold har skrivit om barn som går i primary school, som motsvarar de första skolåren. Många – men inte alla – av de flickor som ingick i undersökningen ville vara attraktiva för att imponera på pojkarna. Pojkarna verkade dock inte alls lägga samma vikt vid sitt utseende (Renold 2000: 6ff). Ambjörnssons och Renolds resultat stämmer följaktligen överens med resonemanget ovan om att pojkar ses som individer mer än flickor som har betydelsefullare utseende. Barnboksillustrationerna visar även de att flickor som är intresserade av ett förhållande bör se ut som typiska flickor, medan det inte läggs lika stor vikt vid pojkarnas utseende.

Vad gör man för att få den man vill ha?

Barnen i barnböckerna går inte och trånar i hemlighet efter den eftertraktade. Blir man kär så gör man något åt det, oavsett om man är pojke eller flicka. Liliequist menar att nybyggardöttrarna ofta uppfostrades till att bli mer eftergivna och återhållsamma än

sönerna (Liliequist 1991:166). Några liknande ideal verkar emellertid inte hänga med in i barnböckerna. Flickorna är mycket företagsamma och påhittiga: De börjar prata, frågar chans, pussas, ritar hur de känner och vill göra barn (Ringtved & Pardi 2002, Gahrton & Unenge 1995, Widerberg & Walfridson 1991, Lenain & Durand 2003). De verkar dock medvetna om att pojkar inte bör vara passiva, vilket visar sig när Felicia uppmanar Felix att skriva ett kärleksbrev till henne och när Loppan och Sara säger åt sina pojkar att krama dem (Löfgren 1990, Lenain & Durand 2003, Kaldhol & Øyen 1986).

Uppfattningen att kvinnlighet är något som förknippas med passivitet är emellertid i högsta grad levande i samhället. I Ambjörnssons undersökning hävdade gymnasietjejerna att det var bra att vara lite blyg och tillbakadragen om man ville ha en pojkvän. Julia, en av de tjejer som Ambjörnsson intervjuat, menar att tjejer som är ”framåt och pratsamma blir nog poppis på ett *annat* sätt. Mer som en snäll och rolig tjej, inte som en man vill hängla med” (Ambjörnsson 2004: 118f). I Bäckmans avhandling hävdar även en kille att den allmänna meningen är att ”tjejer ska vara mer hållsamma på sig själva”, även om han själv tycker att det är lite löjligt (Bäckman 2003: 110). Barnen i böckerna framställs som asexuella, vilket jag återkommer till nedan. Kanske går det så bra för de företagsamma flickorna eftersom det viktigaste i en relation mellan barn är att man kan leka bra tillsammans? Jag återkommer till lekens centrala funktion under rubriken ”Kärlek eller vänskap?”.

Kan flickorna i barnböckerna tillåta sig att vara aktiva just för att de är barn? Blir uppdelningen mellan könen viktiga först när barnen växer upp? Liliequist konstaterar att föräldrarna försökte styra in barnen till sitt kön redan från början, exempelvis genom att skära av en nyfödd pojkes navelsträng med en kniv, medan en nyfödd flicka fick sin avklippt med sax. Hon menar ändå att gränserna mellan könen sedan blev allt tydligare ju äldre barnen blev (Liliequist 1991: 170f). Socialantropologen Karin Norman hävdar att idag är betydelsen av skillnader inte så viktig för de små barnen men blir sedan alltmer central. Genus blir användbart eftersom barnen kan agera på olika sätt utan att behöva motivera sig; alla vet ju att det är så flickor alternativt pojkar gör (Norman 1996:128)! Psykologen Bronwyn Davies visar emellertid utifrån egna undersökningar att även små barn agerar utifrån ”sitt” genus. Davies berättar om en treårig flicka som fick en leksaksbil i present av henne. Flickan deklarerade att bilen faktiskt var en pojkleksak men att hon ändå skulle klara av det. En jämnårig pojke vägrade däremot att

prata med Davies efter att hon givit honom en speldosa i present. Enligt Davies beror deras beteende på att barnen håller på att erövra sitt genus och att hon störde denna process genom sina presenter (Davies 2003: 13). Davies motbevisar därmed att genus skulle vara oviktigt för små barn. Är de aktiva flickorna i barnböckerna då medvetna försök från författarnas sida att förändra de könsroller som dominerar i verkligheten? Det är tveksamt, eftersom vi ovan sett att barnböckerna utan reflektioner reproducerar uppfattningar om att endast pojkar är spralliga när de blir kära.

Innan jag försöker besvara ovanstående fråga vill jag dock visa att Liliequists och Normans teorier verkar avspeglade sig på andra ställen i litteraturen. Enligt dem blir det allt viktigare att bete sig traditionellt ju äldre man blir och i litteratur för äldre tjejer framställs också kvinnor som passiva. Etnologen Karin Lövgren skriver om tonårsflickors läsning av romantikböcker och de tjejer hon intervjuar berättar engagerat om hur skönt det är att fly verkligheten med hjälp av litteraturen. Tonåringen Andrea uttrycker sig såhär om huvudpersonerna: "Om det händer någonting så finns det alltid modiga män som räddar dom och det är så skönt, man kan nästan känna ibland när dom håller på och drunknar hur dom starka armarna drar upp dom...". Tjejerna menar att de lär sig mycket om människor och relationer, men är ändå medvetna om att de flesta vuxna betraktar romantikböckerna som skräplitteratur. Även tjejerna själva kan vara kritiska till de ideal som böckerna förmedlar, men läsningen är också en protest mot vuxenvärlden (Lövgren 1991: 97, 102, 110ff). De barnböcker jag undersöker är däremot något som förmedlas av vuxna till barn, eftersom de flesta barn i den aktuella åldersgruppen inte är läskunniga. Det är därför kanske inte underligt att idealen skiljer sig åt. Det ställs krav på den litteratur som riktar sig åt barn och de mest uppenbart orättvisa skildringarna av skillnader mellan könen verkar ha försvunnit från utbudet. Biblioteken vill tillhandahålla god litteratur. Romantikböckerna har inte dessa krav på sig, det viktigaste är kanske att de säljer bra.

I litteraturen förvandlas alltså de små företagsamma flickorna till unga passiva kvinnor. En tråkig utveckling kan man tycka, men egentligen avviker inte heller flickorna från den traditionella rollen. I en sociologisk forskningsrapport från 1979 konstaterar Jan-Olov Åberg att de egenskaper som värderas högst hos pojkar i litteraturen är mod och handlingskraft. Motsvarande egenskaper för flickor är tillbakadragenhet och osjälvständighet. Flickorna kan dock vid behov vara både modiga och handlingskraftiga –

men de betar sig egentligen aldrig på ett sätt som anses okvinnligt. Deras attityder och intressen harmonierar alltid med den traditionella könsrollen (Åberg 1979:56). Det här stämmer in på de undersökta böckerna. Ämnet är kärlek, ett ämne som vi ovan sett anses vara ett typiskt kvinnligt område. Eftersom flickorna agerar inom det egna området kan de tillåta sig stor handlingsfrihet. Barnboksförfattarna bryter följaktligen inte det dominerande mönstret.

Hur är det då egentligen med pojkarna? Passar även de in i mönstret? Jag har inte hittat ett enda exempel på någon flicka som tvekar inför att ta initiativet, men både Ronny och Felix drabbas av tunghäfta när de ska börja prata (Gahrton & Unenge 1995, Löfgren 1990). I övrigt är dock inte pojkarna mer villrådigare än flickorna. De knuffas, köper presenter och pussas för att bevisa sin kärlek (Johansson & Bengtsson 1993, Bauer & Boie 2001, Ringtved & Pardi 2002). Det kan tyckas typiskt att det just är pojkarna som får tunghäfta medan flickorna i allmänhet inte har några problem med att inleda samtal. I *Kön och känsla* är det en allmän uppfattning bland både lärare och elever att tjejer har lättare att tala om känslor (Bäckman 2003: 129). Att pojkarna i barnböckerna väljer att knuffas och köpa presenter istället för att uttrycka sig verbalt strider följaktligen inte mot de traditionella könsrollerna – de bekräftar dem.

Deakman och Murnen undersöker ett antal barnböcker för att se om de är sexistiska eller ej. De kommer bland annat fram till att böckerna oftare skildrar självständiga flickor än vårdande och hemintresserade pojkar (Diekman & Murnen 2004:382). Det är alltså vanligare att flickor överskrider könsgränserna än att pojkar gör det, något som även Liliequist uppmärksammar gällande barnen i nybyggarsamhället (Liliequist 1991:177). Traditionellt manliga egenskaper värderas ofta högre än traditionellt kvinnliga, men det behöver inte alltid vara så – inte när det handlar om kärlek. När Fredrik Matsson blir kär agerar han genom att bråka; han knuffas, kastar papperssvalor och drar Amanda i flätan – men det är när han slutar bråka som Amanda upptäcker honom (Johansson & Bengtsson 1993). I Bäckmans avhandling om samlevnadsundervisning uttrycker läraren Eva oro över att man i undervisningen vill påverka killarna att bli mer som tjejerna. Tjejernas mjukare sätt att tala om kärlek framhålls som det rätta, Eva menar att det finns risk för att killarna distanserar sig från undervisningen och blir ovilliga att ta den till sig. Hon tror inte att killarna kan eller vill överskrida könsgränserna (Bäckman 2003:130).

De flesta pojkarna i barnböckerna är inte några hårdhudade machograbbar. Den namnlösa pojken i *Plötsligt en dag* är tyst och passiv, Ronny längtar efter kramar medan Jonatan självmant delar ut både kramar och pussar. Emellertid kan även de mjuka pojkarna leva upp till stereotyperna! Max accepterar snällt sin papparoll när Loppan vill ha en bebis och Felix gör som Felicia säger – kanske för att flickor antas vara bättre på att hantera relationer och vet hur man ska bete sig (Widerberg & Walfridson 1991, Gahrton & Unenge 1995, Klein & Thaulov 2002, Lenain & Durand 2003 och Löfgren 1990)?

En del av pojkarna beter sig dock på andra sätt som ofta förknippas med killar. När Julius blir arg vill han sparkas och slåss. Han ser våldsam ut på bilden med knutna händer, sammanbiten mun och markerade ögonbryn. Jonas står på bilden med sina kompisar och skrattar när Sofie frågar chans på honom. I *Sune börjar skolan* är könsrollerna som mest markerade vilket visar sig på flera ställen: ”Killarna ska klättra i klätterställningen. Tjejerna ska hoppa hage. Tvärtom är förbjudet, tror Sune”. På bilden är det mycket riktigt endast flickor som hoppar hage, men både pojkar och flickor klättrar. ”I bänken ska man ha bänkpapper. Sune har själv valt ett som är blått med rallybilar på. Om mamma fått bestämma skulle det nog blivit rosa bänkpapper med gulliga hästar på”. Sune berättar också om gymnastiken där det förekommer pardans: ”Sune hoppas att han slipper bli ett par med en tjej. I alla fall om det är romantiska danser. Hu! Tänk om någon skulle se att Sune dansade romantiska danser med en tjej. Fast det är klart, det skulle se ännu dummare ut om han dansade romantiska danser med en kille”. På bilden dansar en generad Sune som är röd i ansiktet och som småleende tittar bort med en tjej som ser belåten ut (Olsson, Jacobsson & Härdin 1997: 11, 18, 27).

Här är budskapet mycket tydligt: flickor och pojkar är olika. Det är fullt möjligt att beskrivningarna stämmer in på många barns verklighet och det är inte fel att skriva om saker och ting som de är. Det jag reagerar mot är att dessa förhållanden inte alls problematiseras. De korta beskrivningarna av skolans företeelser avlöser varandra utan något som helst resonemang om varför det är som det är eller möjliga alternativ. Läsaren lockas inte till reflektion. Följden blir istället att könsstereotyperna än en gång slås fast. Och det med kraft! *Sune börjar skolan* är en lättläst bok utan svåra ord, med färggranna bilder. Den upplevs dessutom av barnen som rolig, vilket gör att de gärna tar

den till sig. Møhl och Schack gör en analys av *Gummi-Tarzan*, som också betraktas som en rolig bok. Den handlar om Ivan som blir mobbad i skolan och hårdhänt behandlad av sin far. Møhl och Schack bedömer boken som dålig eftersom den över huvudtaget inte problematiserar huvudpersonens situation. Det humoristiska upplägget gör istället att läsaren lockas till skratt varje gång Ivan råkar illa ut. Enligt Møhl och Schack hindrar humorn det läsande barnet till att identifiera sig med Ivan – snarare bidrar den till att läsaren distanserar sig från den som är svag (Møhl & Schack 1981: 159ff). Journalisten Stephan Mendel-Enk drar samma slutsats som jag gällande böckerna i serien om Sune. I en artikel i *Dagens Nyheter* ger han flera exempel på Sunes antifeministiska attityd och menar att ”det är en ganska unken syn på liv och kön som präglar böckerna” (Mendel-Enk 2004:7).

Ovan tog jag upp Karin Lövgrens artikel om tonårstjejjers läsning av romantikböcker. Denna ingår i antologin *Om unga kvinnor*. Det finns även en antologi vid namn *Om unga män*. Här finns ingen del som handlar om killars läsning. Medie- och kommunikationsvetaren Michael Forsman skriver i sin artikel om musikvideor att killar ofta är mer bildorienterade och ser på TV och video medan tjejer ofta är mer textorienterade och läser böcker (Forsman 1995:263). Skulle det här kunna förklara varför det sker en uppdelning mellan könen gällande medier? Barnböckerna riktas både till pojkar och flickor trots att ämnet är kärlek – ett ämne som sedan endast lever kvar i medier som riktar sig till tjejer. Barnböckerna innehåller både bilder och text och skulle därför kunna attrahera både pojkar och flickor. Det här är dock en slutsats som jag ställer mig ytterst tveksam till. Med utgångspunkt i Butler vill jag inte hävda att olika kön *är* på olika sätt. Genus är ingen stabil identitet, det är inte oföränderligt utan endast kulturellt konstruerat (Butler 1996: 175). Om det verkligen är så att de flesta pojkar föredrar bilder framför text beror det på att den kultur vi lever i format dem så. Genom att förändra de kulturella föreställningarna och öppna upp för alternativ kan också egenskaper som anses vara kopplade till kön förändras.

Vad gör man tillsammans när man är kär?

Leken är central i många av de kärleksrelationer som skildras. Rebecka och Jonatan bygger torn av klossar, Fredrik Matsson jagar Amanda och Felix jagar Felicia (Klein & Thaulov 2002, Johansson & Bengtsson 1993, Löfgren 1990). De namnlösa barnen i *Plötsligt en dag* gungar i samma takt och bygger ett fantastiskt landskap tillsammans

(Widerberg & Walfridson 1991). Mamma-pappa-barn är en lek som både Sara och Rune, Ronny och Julia och Max och Loppa ägnar sig åt (Kaldhol & Øyen 1986, Gahrton & Unenge 1995 och Lenain & Durand 2003). Det är dock tveksamt om man kan kalla Max och Loppans aktiviteter för lek, eftersom Max tror att det hela är på riktigt och att Loppa verkligen fått en bebis. Att bebisen till en början är mer central för Loppa än vad Max är framgår tydligt både i text och bild. Loppa säger åt Max att om han verkligen älskar henne måste han göra en bebis med henne och Max verkar inte tycka att han har några alternativ utan gör som hon säger. De ligger på sängen och kramas och Loppa ler stort medan Max snarare ser ledsen ut. När Loppa sedan blir ”gravid” – hon har en kudde under tröjan men det vet inte Max – flockas de andra barnen runt henne och Loppa verkar vara mycket nöjd över uppmärksamheten. På bilden ser man dock att Max inte alls ser glad ut. Han är på väg därifrån och ingen tittar efter honom (Lenain & Durand 2003). Det är inte konstigt att Max inte är lika upprymd som Loppa. Det är hon som kontrollerar hela leken och Max har ingenting att säga till om.

För läsaren kan det vara svårt att uppfatta budskapet i *Loppa vill ha en bebis*. Den vuxne läsaren kan tolka berättelsen så att Loppa känt sig bortglömd under sin mammas graviditet, eftersom det visar sig att Loppa nyligen fått en lillebror. Genom att själv bli ”gravid” kan Loppa ta igen den uppmärksamhet hon förlorat. Max är här ett redskap för Loppa och kärleken är inte det centrala. Denna tolkning är troligtvis inte uppenbar för ett barn och det är mycket oklart vilket budskap Lenain och Durand egentligen sänder ut.

Det är dock inte alltid som leken är viktig, vilket visar sig när Julius blir ovän med sin Katrin:

Julius har väl inte lekt så förfärligt mycket med Katrin innan heller, det behöver man ju inte bara för att man ska gifta sig. Men att Katrin är med när Viktor och Albin leker krig mot Björngruppen, det tycker inte Julius riktigt om (Bauer & Boie 2001: 8).

När de blir vänner igen försonas de emellertid med att enligt texten leka sjukhus, bilden visar hur de hur de brottas och skrattar (Bauer & Boie 2001). Huvudtemat i boken är emellertid Julius förälskelse i praktikanten Britta och det är i den förälskelsen de starka känslorna finns. I jämförelse med den framstår relationen med Katrin mest som vardagligt vänskaplig.

Kramar och pussar förekommer mellan Fredrik Mattson och Amanda, mellan Rebecka och Jonatan, mellan Julia och Ronny, mellan Sara och Rune och mellan Max och Loppan. Loppan lägger dessutom armen om Max ”som älskande par brukar göra” och Felix och Felicia går hand i hand och skriver kärleksbrev till varandra (Johansson & Bengtsson 1993, Klein & Thaulov 2002, Gahrton & Unenge 1995, Kaldhol & Øyen 1986, Lenain & Durand 2003, Löfgren 1990). I leken blir som väntat imitationerna av vuxenvärlden mycket tydliga. Det är föga förvånande att några av barnen leker mamma-pappa-barn – det är ju vanligt att vuxna par som älskar varandra bildar familj. Eftersom barnboksförfattarna reproducerar dessa föreställningar visar de att de håller med om dem.

Barn som blir kära får gärna försöka efterlikna vuxenvärlden – genom lek! Barn ska dock inte göra exakt som vuxna enligt barnböckerna, de ska till exempel inte utveckla sexuella relationer med varandra vilket jag återkommer till under rubriken ”Hetero-a-sexuella”. Eftersom leken är så central är det inte säkert att barnen verkligen är kära på riktigt. Det går inte att utesluta att även de romantiska känslorna är på låtsas, att de är ett sätt att anpassa sig till den förväntade heterosexualiteten. Här blir återigen Butlers teori intressant. Hon menar som ovan nämnt att genus skapas genom handlingar och alla handlingar är imitationer. Kärlekshandlingarna kan för barnen vara ett sätt att skapa och bekräfta genus istället för en bekräftelse på och ett resultat av genus. Om de vuxna skulle bete sig annorlunda skulle också barnens lek se annorlunda ut. Därför är det viktigt att barnen får lära känna olika alternativ som existerar, både genom sin fysiska omgivning och genom barnböcker och annan media. Ett exempel är homosexualitet, som ett alternativ till den heterosexuella matrisen (mer om denna nedan). Diekman och Murnen poängterar emellertid att det faktum att icke-sterotypa karaktärer förekommer i barnböckerna inte är det viktigaste. Minst lika viktig är den attityd som visas mot dessa karaktärer (Diekman & Murnen 2004: 376). En bok som handlar om en pojke som leker med dockor, men fördömer honom genom att låta det gå illa för honom ju sämre än en bok som inte tar upp ämnet alls. Därför är det särskilt negativt att författarna låter Sune fantisera om hur löjligt det skulle se ut om han dansade med en kille.

Även om barnboksförfattaren försöker visa på alternativ till de traditionella könsrollerna är det inte säkert att barnen tar dem till sig. Davies läste feministiska sagor för barn som

en del av sin undersökning men barnen uppfattade inte alls sagorna på samma sätt som vuxna. Davies läste om pojken Oliver som dansar balett och till en början blir retad av de andra pojkarna i skolan. Syftet med berättelsen är att visa att pojkar inte behöver uppträda traditionellt maskulint. Barnen som fick höra sagan tyckte emellertid att det var rätt av pojkarna att reta Oliver – han gjorde ju fel, att dansa är en tjejaktivitet (Davies 2003: 71ff)! Barnen hade också svårt att förstå den prinsessa som hellre valde att ensam gå sin väg än att gifta sig med prinsen, även om han var otrevlig mot henne (Davies 2003: 87). De här huvudpersonernas beteende avvek för mycket från de mönster barnen lärt känna. Eftersom barnen var i full färd med att skapa sina egna genus störde sagorna den utvecklingen på samma sätt som bilen störde flickan och speldosan pojken (se ovan). Detta faktum skulle kunna peka på att det i så fall är lönlöst att visa på alternativ, men jag anser det motsatta. Eftersom barn imiterar rådande genusmönster i så hög grad blir det ännu viktigare att visa på alternativ. När alternativen slutar att utgöra undantag kommer barnen att ta dem till sig.

Kärlek eller vänskap?

Jag gillar Stig av Eva Lindström skiljer sig från de övriga barnböckerna. De starka känslor som varit en gemensam nämnare beskrivs inte här på samma sätt. Boken inleds med ”Jag vill vara med Stig. Jag gillar honom, han är rolig” (Lindström 1998:3). Inga varma blixtar eller fjärilar i magen. Bokens huvudperson och Stig kramas heller inte, de är fullt upptagna med att uppfinna nya matsorter och att skrämmas. Allt är bra tills Susanne dyker upp. Stig har ingenting emot att Susanne är med och har picknick men det har huvudpersonen. Hon blir inte alls glad när Stig går iväg för att leta rätt på Susanne. Boken slutar emellertid med att alla tre förenas i en hjärtlig skrattsalva (Lindström 1998).

Kanske handlar inte *Jag gillar Stig* om kärlek utan om vänskap. Att jag valde ut den på biblioteket säger kanske mer om mig och mina fördomar än om författaren?! En pojke hamnar mellan två flickor – om alla tre hade varit flickor eller om alla tre hade varit pojkar hade jag säkert inte genast misstänkt att det rörde sig om en kärlekshistoria! Jag hade kunnat bortse från *Jag gillar Stig* med motiveringen att den handlar om vänskap istället för kärlek. Jag har emellertid valt att ta upp den här, främst av två skäl. Det ena är alltså för att visa att även om jag föreställer mig att jag är uppmärksam och kritisk ändå går rakt i fällan och förutsätter att flickorna som

gillar en pojke också är kära i honom. Det här medför naturligtvis att jag kan ha missat kärlekshistorier mellan barn av samma kön. Jag vill dock poängtera att jag åtminstone inte har stött på någon homosexuell kärlekshistoria av samma stormande karaktär som i exempelvis *Kärleken förvandlar allt*.

Det andra skälet är att jag uppskattar *Jag gillar Stig* just för att den inte helt lätt går att placera in i vänskaps- eller kärleksfacket. Det är kanske inte alltid så stor skillnad mellan kärlek och vänskap för barn – jag har ovan visat att åtminstone i barnböckerna är leken central både i kärleken och vänskapen. Om det nu inte är så stor skillnad ser jag ingen anledning till varför barn ska behöva ta ställning till om deras relationer är av det ena eller andra slaget. Om de tycker om att umgås med varandra räcker väl det?

Det finns andra barnböcker om vänskap mellan pojkar och flickor där just vänskapen är mer uttalad, till exempel *Otto och Joppa* (1993) och *Otto och svartsjukan* (1995) av Lena Klefelt, och *Alfons och Milla* av Gunilla Bergström. I den senare brukar Alfons leka med Milla och Viktor, men ”ibland är inte Viktor med. Men det gör inget. Det är nästan **ännu** roligare. Mera spännande!”. Den här spänningen beror inte på kärlek utan på att Milla hittar på så många roliga saker. Hon är ”en härlig lek-kamrat”. Alfons slutar dock att leka med Milla efter att de andra pojkarna skriver ”Alfons pluss Milla = SANT!” på skoltoaletten, men det är ”lessamt att vara av med sin bästa kompis”. Boken slutar med att Alfons och Milla börjar leka igen och de andra pojkarna imponeras av Milla och önskar sig en lika bra kompis (Bergström 1985: 4, 13, 20, 23).

Jag har valt att referera till *Alfons och Milla* för att visa hur tydligt markerad just vänskapen är, i motsatsen till *Jag gillar Stig* som inte lika lätt går att avfärda som det ena eller andra. *Alfons och Milla* är även intressant eftersom nästan precis samma händelseförlopp utspelar sig i *Ronny & Julia och tjejbacillerna*. Ronny och Julia leker varje dag, men efter att Ronny blivit retad av de andra pojkarna slutar han att träffa henne. Han saknar dock Julia så mycket att han till sist börjar leka med henne igen och boken slutar med att både Ronny, Julia och de tre retsamma pojkarna leker tillsammans (Gahrton & Unenge 1997). Skillnaden mellan *Alfons och Milla* och *Ronny & Julia och tjejbacillerna* är att medan vänskapen kraftigt markeras i den förstnämnda är den sistnämnda en historia om kärlek. På bokens utsida finns ett stort rött hjärta under titeln och

före och efter själva berättelsen finns bilder på Ronny och Julia som pussas. Namnen Ronny och Julia anspelar säkert på Shakespeares berömda kärlekspar Romeo och Julia. Det sistnämnda är en klar signal för den vuxna läsaren men uppfattas säkert inte av barnen. Boëthius menar att all litteratur för barn innehåller två olika nivåer: en för barn och en för den vuxne som skaffar boken och kanske också läser den för barnet. Endast vuxna kan förstå texterna helt och fullt, medan barnen ofta inte uppfattar de djupare budskapen (Boëthius 2003: 78). En vuxen som läser boken om Ronny och Julia är fullt medveten om att den handlar om ett kärlekspar. Om den vuxne däremot slår upp första sidan och läser historien högt för ett barn är det mycket möjligt att barnet inte uppfattar det så. Bokens budskap är ändå detsamma oavsett om historien handlar om kärlek eller vänskap, om Alfons och Milla eller om Ronny och Julia: Pojkar kan visst leka med tjejer. Än en gång: det är inte alltid det behöver vara så stora konkreta skillnader för barnen mellan en kärleksrelation och en vänskapsrelation.

Hetero-a-sexuella

De barn som figurerar i barnböckerna framställs som asexuella. Kärleken handlar mer om värme och glädje än om fysisk åtrå. Det är egentligen inte särskilt uppseendeväckande eftersom huvudpersonerna är barn. Det innebär emellertid att barnen inte vet vilken sexualitet de kommer att utveckla – ändå gestaltas de som heterosexuella. Flickorna blir alltid kära i pojkar och pojkarna blir kära i flickor och inga undantag verkar förekomma. Jag vill dock poängtera att det finns exempel på homosexualitet i barnböcker, som i *Malins mamma gifter sig med Lisa*. Som framgår av titeln handlar det om homosexuella vuxna och inte om barn (Lundborg & Tollerup-Grkovic 1999). Återigen: det är inte konstigt att barnen inte är homosexuella eftersom de framställs som asexuella, det jag vill visa på är det anmärkningsvärda att alla barn automatiskt placeras i det heterosexuella facket. I barnböckernas värld är det endast tillåtet för barn att förälska sig i personer av det motsatta könet, eventuella alternativ till heteronormativiteten är endast möjliga för vuxna människor. Barnböckerna är betydelsefulla eftersom de bidrar till att fostra in barnen i en heteronormativitet som kan vara svår att bryta. Pedagog Tullie Torstenson-Ed har skrivit om hur högstadiel elever ser på sin omvärld, hur de skapar sin identitet och hur de ser på kön och genus. I hennes intervjuer gör tonåringarna kopplingar mellan barndomen och de människor de är idag och visar hur många värderingar grundläggs redan under barndomen (Torstenson-Ed 2003).

Naturligtvis är det inte endast barnböckerna i sig som framkallar barnens beteende, men de uppmuntrar barnen till att anpassa sig efter rådande normer. Genusvetaren Tiina Rosenberg klargör i *Queerfeministisk agenda* Judith Butlers teori om den heterosexuella matrisen som sägs dominera det samhälle vi lever i. Enligt denna utgår kroppen från ett stabilt kön och definieras genom den obligatoriska heterosexualiteten. Könet och heterosexualiteten är inte frivilliga utan obligatoriska socialt sett (Rosenberg 2002: 71). Det här är tydligt i barnböckerna där heterosexualiteten självklart förutsätts.

Att barn verkligen påverkas av den heterosexuella matrisen och försöker leva upp till den genom att imitera omvärlden visar Renolds undersökningar av barn som går i primary school. Det är oerhört viktigt för dessa barn att positionera sig som heterosexuella. Det här kan gå till på olika sätt, antingen genom att ha en pojkvän eller flickvän av motsatt kön, eller att som flicka klä sig feminint eller att som pojke utöva någon sport. Flickor som klädde sig relativt könsneutralt och saknade pojkvän kunde av de andra barnen bli kallade för konstiga eller helt enkelt för pojkar. Pojkar som saknade flickvän och inte sysslade med sport anklagades för att vara homosexuella (Renold 2000: 8f, 11f, 16). Butler pekar också på att i den moderna kulturen bestraffas den som inte utför sitt genus på det sätt som anses vara det rätta (Butler 1996: 174).

Julius, Rebecka, Fredrik Matsson och de andra barnboksfigurerna är som ovan nämnt mycket kära och i stort sett asexuella. Anledningen till deras avsaknad av sexualitet skulle kunna vara att barn verkligen är asexuella. Renold menar att i vår västerländska kultur dras en skarp gräns mellan vuxenvärlden och barnens värld i och med att vuxna ses som sexuella och barn som relativt asexuella (Renold 2000: 5). Det här är dock endast en sida av saken. Bergenheims avhandling *Barnet, libido och samhället* bär underrubriken "Om den svenska diskursen kring barns sexualitet 1930-1960". Barns sexualitet är följaktligen ett ämne som diskuterats både länge och utförligt. De som deltog i denna pedagogiska debatt var alla överens om att sexualitet hos barn förekommer, men de var oense om hur man skulle ställa sig till den. De traditionella avståndstagarna menade att endast en del barn har en sexualdrift och dessa barn är inte riktigt normala. De etablerade experterna däremot hävdade att barn har en sexualitet men man bör inte acceptera att denna tar sig konkreta uttryck. Sexualiteten bör ligga latent hos människan tills hon är vuxen. Sexualradikalerna däremot erkände barns sexualitet och menade

också att barnen har rätt att leva ut denna. Bergenheim konstaterar i sin slutdiskussion att debatten är lika aktuell än idag (Bergenheim 1994: 325f, 336).

Var i denna debatt kan man då placera barnböckerna? Som ovan nämnt är sexualiteten frånvarande, därför kan knappast barnböckerna sägas vara sexualradikala. Innebär frånvaron också att sexualiteten inte heller existerar hos vanliga barn? Enbart utifrån en text- och bildanalys är det svårt att bestämma om sexualiteten är frånvarande eller endast latent. Boëthius menar att barnboksförfattare använder barnen i böckerna som redskap för att överföra sina värderingar till läsaren. Enligt honom får barnet ofta stå för oskuld och sexuell renhet och då får också läsarna lära sig att barn bör vara rena och oskyldiga (Boëthius 2003: 81f). Huvudpersonerna i *Loppan vill ha en bebis* är asexuella trots att boken handlar om att göra barn. Eftersom Loppan och Max älskar varandra bestämmer Loppan att de ska göra en bebis. De ligger på sängen och kramas jättehårt i ett par minuter – sedan är det färdigt och de äter mellanmål. Göra barn är följaktligen inte en helt främmande företeelse för dessa barn, Loppan vet att man ligger i sängen och kramas och Max vet att det är viktigt att sovrumsdörren är ordentligt stängd (Lenain & Durand 2003:3ff). Det är emellertid det hela! Oavsett vad barnboksförfattarna tror om barns sexualitet är det i alla fall inget de vill uppmärksamma. Kärleken mellan barn bör vara vacker och känslös men helt platonisk.

Sammanfattande diskussion

Önskar man hitta ideal och normer som vuxenvärlden vill att barn ska anpassa sig till är barnböcker ett bra utgångsläge. Dessa skrivs av vuxna för barn och är ett sätt att visa barnen verkligheten – i en version som anses passande för barn. I böckerna om kärlek uppmuntras barnen att inta givna könsroller. Böckerna påverkar barnen i deras skapande av genus, det kulturellt skapade könet. Genom att imitera sin omgivning via upprepade handlingar formas denna process och barnböckerna utgör en del av de flesta barns omgivning. Med hjälp av dem lär sig barn hur parbildningen ska gå till och hur den ska se ut. Den kärlek som skildras mellan barnen i barnböckerna är oftast djup och äkta. Den kan likna vuxnas kärlek, men i barnböckerna finns en egen variant av kärleken som barnen uppmuntras att ta till sig. När barn imiterar barnböckerna är det inte de vuxna de härmar, utan de föreställningar som vuxna har om barn.

I barnböckerna upplever både pojkar och flickor mycket starka känslor när de förälskar sig. Känslorna yttrar sig dock på olika sätt: pojkarnas kärlek är ofta mer aktiv än flickornas. När de förstnämnda vill hoppa och sjunga blir de senare nervösa och får fjärilar i magen. Denna skillnad är tydlig i texten men osynlig på bilderna. Här står både pojkar och flickor stilla och lyckligt leende. De starka känslor man upplever när man blir kär är därmed inte alltid synliga för omvärlden. Illustratörerna använder sig istället av klassiska symboler som hjärtan, blommor och änglar för att visa att det handlar om kärlek och inte enbart om vänskap. Symbolerna och leendena gör det tydligt för barnen att kärlek är en positiv företeelse.

När den älskade ska beskrivas i texten skildras flickorna som skönheter och pojkarna som individer. Egenskaperna verkar främst ligga i betraktarens öga eftersom de vanligen inte är synliga på bilderna. De undantag som finns bekräftar slutsatsen ovan: traditionell skönhet är viktigare hos flickorna än hos pojkarna. Denna slutsats styrks även av att på bilderna är könstillhörigheten tydligt markerad hos den älskade. Samtliga flickor har långt hår; ett klassiskt kvinnligt attribut, medan pojkarna är kortklippta. Även klänningar, söta tröjor och klackar på skorna markerar könet hos flickorna. Kvinnlighet – eller i det här fallet snarare flickaktighet – är viktigt för att som flicka nå framgång i den kärlek som skildras i barnböckerna. För pojkarna är inte utseendet lika centralt, men inte heller helt oviktigt. Det finns till exempel inga pojkar i böckerna som innehar traditionellt feminina attribut. De barn som förekommer i egenskap av statister framställs mer som könsneutrala. Kanske vill författarna markera att de inte är lika viktiga för historien som huvudpersonerna. Tyvärr blir budskapet att en markerad könstillhörighet är nödvändig för den som vill uppleva kärlek.

Barnen som blir kära är mycket aktiva för att få den de vill ha. De flesta flickorna i barnböckerna är mycket företagsamma i sina kärleksrelationer. Trots det avviker de inte från den traditionella kvinnorollen. Kärlek är ett område som kvinnor ofta anses vara bättre på att hantera än män och därför har de stor frihet att agera. Inte heller pojkarna bryter mot mönstret. De kan ha svårt för att prata om sina känslor och istället knuffas de, köper presenter eller jagar flickorna. I samhället värderas ofta egenskaper som ses som manliga högre än de kvinnliga, men gällande kärlek står de kvinnliga idealen högre.

I barnböckerna är det inte alltid någon synlig skillnad mellan vänskap och kärlek. Leken är central i båda sortens relationer. Därför går det inte att utesluta att de starka känslor som barnen känner ibland är imitationer och ett sätt att anpassa sig till heteronormativiteten. Barnen skapar sina genus utifrån sina handlingar, utifrån att imitera omvärlden. De anstränger sig för att göra det som anses rätt. Genom att bli kär i en person av det motsatta könet bekräftar barnet "sitt" genus. Att barnen blir kära behöver därför inte vara ett resultat av genus, snarare är det ett sätt för dem att forma sitt genus. Därmed inte sagt att barn inte kan bli kära! Det räcker emellertid inte för en flicka att förälska sig i en pojke för att hon ska bli en flicka. Istället är det genom att återkommande bete sig som andra flickor på en mängd olika områden som hon blir flicka.

Ibland bygger barnen med klossar, men det är inte ovanligt att de leker mamma-pappa-barn. Här imiterar barnen vuxenvärlden – eller rättare sagt den bild av vuxenvärlden som förmedlas till dem. I denna bild är exempelvis sexualiteten helt utelämnad. Handlingskraftiga kvinnor framstår inte alltid som sexuellt attraktiva i det samhälle vi lever i. Att de driftiga flickorna i barnböckerna är så framgångsrika kan därför även bero på att leken och inte sexualiteten är det centrala i deras relationer. I barnböckerna är barnen asexuella och heterosexuella på samma gång. Författarna ansluter sig därmed till bilden av barn som oskyldiga. Barn får gärna förälska sig djupt och innerligt - så länge kärleken håller sig på en platonisk nivå och den utvalde är en representant från det motsatta könet. Några andra alternativ existerar inte så länge man är liten, utan barnböckerna uppmuntrar helt enkelt barnen till att acceptera rådande normer. Här blir det åter tydligt att barn inte behöver imitera vuxnas kärlek utan att det finns en egen för dem. Barnböckerna är i och för sig imitationer av verkligheten, men de kan ändå fungera som förebilder. Enligt Butler finns inga original, endast imitationer av imitationer. Det som upplevs som rätt och riktigt är endast kulturella föreställningar om vad som är rätt och riktigt. Dessa föreställningar är dock så dominerande att de upplevs som original och denna uppfattning kan vara svår att ändra på. Om barn genom barnböcker och sin övriga omgivning endast får ta del av den heterosexuella kärleken är det inte konstigt att de ser den som den enda rätta. När de senare stöter på homosexualitet kan den vara svår att acceptera eftersom den bryter mot normen.

Mitt huvudsakliga syfte med den här studien var från början att undersöka vilken bild av kärleken som barnböcker förmedlar till barn. Jag tänkte uppmärksamma eventuella

skillnader mellan hur pojkar och flickor framställdes, men trodde knappt att jag skulle hitta några annat än i undantagsfall. I de barnböcker jag läst förekom både kavata flickor och känsliga pojkar och jag såg inga direkta exempel på könsstereotyper. Jag hade tyvärr fel. När jag sammanställde olika teman från barnböckerna blev plötsligt nya mönster synliga. Det finns tydliga skillnader mellan beskrivningarna av pojkar och flickor. Resultatet överraskade mig och gjorde mig både nedstämd och upprymd på samma gång. Besviken över att inte upptäcka den jämställdhet som jag faktiskt hade förväntat mig – men glad för att det äntligen blev mer förståeligt varifrån könskillnaderna kommer. Naturligtvis bär inte barnboksförfattarna hela skulden, men barnböckerna är ett tydligt exempel på hur skillnaderna reproduceras i det tysta.

Det är en sak att konstatera en orättvisa, men något helt annat att förändra den. Hur ska vi kunna undvika att barn tar till sig barnböckernas könsstereotyper? Det bästa är naturligtvis om det börjar skrivas fler böcker där författaren reflekterar mer över könsrollerna. Böcker som visar att även flickor kan studsas av glädje och pojkar kan få ont i magen av kärlek; att pojkar kan vara vackra och att även korthåriga flickor kan älskas. Berättelser som inte gör narr av dem som betar sig annorlunda. Redan nu finns det böcker som går tvärtemot rådande könsordningar men det behövs fler. Alternativen måste bli så vanliga att barnen inte bortvisar dem som felaktiga, som de gjorde i Bronwyn Davies undersökning, utan tar dem till sig.

Det här innebär emellertid inte att alla andra böcker ska kastas bort. Diekman och Murnen menar att även böcker som självklart är sexistiska ändå kan ha kvaliteter. Ofta innehåller de viktiga budskap om exempelvis mod eller vänskap. Vi vinner ingenting på att endast läsa böcker som går på tvären, poängen är ju att både pojkar och flickor ska kunna bete sig på olika sätt, inte att pojkar ska bli som flickor och tvärtom. Diekman och Murnen föreslår därför att man ska fortsätta läsa även de böcker som innehåller könsstereotyper. Man ska komplettera läsningen av dessa med icke-traditionella böcker och genom att diskutera med barnen varför pojkar och flickor framställs just som de gör (Diekman & Murnen 2004: 382). Litteraturvetaren Lena Kåreland frågar sig i *Möte med barnlitteraturen*:

skall den realistiska barnlitteraturen bara berätta om verkligheten och spegla den? Eller ska den också förklara verkligheten, erbjuda lösningar på problem som behandlas och på så sätt ge barn möjlighet att förändra den egna verkligheten? (Kåreland 1983:62).

Det verkar som om författarna till de barnböcker jag undersökt är mer intresserade av att spegla verkligheten än av att förändra den. Utifrån min undersökning anser jag emellertid att barnböckerna även bör problematisera tillvaron. Det kan tyckas svårt att ändra de dominerande föreställningarna och den kultur vi lever i – men det är inte omöjligt! Barnböcker fungerar som förebilder och därför vore det utmärkt om de tillhandahöll redskap som gör det möjligt för barn att också förändra verkligheten. Det här är möjligt eftersom jag utgår från att barn imiterar fram sina genus, och att genus inte är något oföränderligt utan kulturellt konstruerat. De redskap jag talar om är helt enkelt alternativ till de normer och ideal som är de härskande i nuläget.

Med min undersökning av barnböcker har jag visat att även handlingar som betraktas som oskyldiga och känslöstyrda är könsrelaterade. Kärlekshistorierna verkar vid första anblick vara moderna och jämlika, med pojkar som vågar visa känslor och flickor som vågar ta initiativ. Jämförelserna har dock avslöjat tydliga mönster som visar på gamla, väl etablerade könsstereotyper. Genom att uppmärksamma dessa hoppas jag också ha tagit ett steg på väg mot målet - att upphäva dem.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

- Bauer, Jutta & Boie, Kirsten, 2001: *Julius blir kär*. Stockholm: Berghs Förlag AB.
- Bergström, Gunilla, 1985: *Alfons och Milla*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Gahrton, Måns & Unenge, Johan, 1995: *Ronny & Julia. En historia om en som vill bli omtyckt*. Stockholm: BonnierCarlsen Bokförlag.
- Johansson, George & Bengtsson, Anna, 1993: *Fredrik Matsson blir kär*. Stockholm: Alfabeta Bokförlag AB.
- Kaldhol, Marit & Øyen, Wenche, 1986: *Farväl, Rune*. Bromma: Fripress Bokförlag.
- Klefelt, Lena, 1993: *Otto och Joppa*. Stockholm: Eriksson & Lindgren.
- Klefelt, Lena, 1995: *Otto och svartsjukan*. Stockholm: Eriksson & Lindgren.
- Klein, Linda & Thaulov, Pia, 2002: *Jonatan*. Stockholm: Berghs Förlag AB.
- Lenain, Thierry & Durand, Delphine, 2003: *Loppan vill ha en bebis*. Stockholm: Rabén & Sjögren Bokförlag.
- Lindström, Eva, 1998: *Jag gillar Stig*. Stockholm: Alfabeta Bokförlag AB.
- Lundborg, Annette & Tollerup-Grkovic, Mimmi, 1999: *Malins mamma gifter sig med Lisa*. Stockholm: Eriksson & Lindgren.
- Löfgren, Ulf, 1990: *Kärleken förvandlar allt*. Stockholm: Norstedts Förlag.
- Olsson, Sören, Jacobsson, Anders & Härdin, Sonja, 1997: *Sune börjar skolan*. Stockholm: Rabén & Sjögren Bokförlag.
- Ringtved, Glenn & Pardi, Charlotte, 2002: *Kyss mej, jag hatar dej*. (Förlagsort saknas) Opal.
- Widerberg, Siv & Walfridson, Anna, 1991: *Plötsligt en dag. En kärlekshistoria*. Stockholm: Rabén & Sjögren.

Litteratur

- Ambjörnsson, Fanny, 2004: *I en klass för sig: genus, klass och sexualitet bland gymnasietjejer*. Stockholm: Ordfront.
- Bergenheim, Åsa, 1994: *Barnet, libido och samhället: om den svenska diskursen kring barns sexualitet 1930 – 1960*. Grängesberg: Höglund.

Boëthius, Ulf, 2003: "Jätten och Tummeliten. Barnlitteraturen som allegoriskt våld" i *Allegori, estetik, politik. Texter om litteratur*. Red. Olsson, Ulf & Wiktorsson, Per Anders. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Butler, Judith, 1996: "Subversiva kroppsakter" i *feminismer*. Red. Larsson, Lisbeth. Lund: Studentlitteratur.

Bäckman, Maria, 2003: *Kön och känsla. Samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*. Göteborg och Stockholm: Makadam förlag.

Danius, Sara, 1995: "Själen är kroppens fångelse: om den vanskliga distinktionen mellan kön och genus" i *Feministisk bruksanvisning*. Red. Lindén, Claudia & Milles, Ulrika. Stockholm: Norstedts Förlag.

Davies, Bronwyn, 2003: *Hur flickor och pojkar gör kön*. Stockholm: Liber AB.

Diekman, Amanda B. & Murnen, Sarah K, 2004: "Learning to Be Little Women and Little Men: The Inequitable Gender Equality of Nonsexist Children's Literature" i *Sex Roles*, nummer 5/6 2004.

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar, 1999: *Vardagslivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetenskap*. Stockholm: Natur och kultur.

Forsman, Michael, 1995: "Boys keep swinging. Maskulinitetsbilder i musikvideor" i *Om unga män. Identitet, kultur och livsvillkor*. Lund: Studentlitteratur.

Grönblad, Fatima, 2004: "Könstraditionell barnlitteratur" i *genus*, nummer 3-4 2004.

Hagström, Charlotte, 1999: *Man blir pappa. Föräldraskap och maskulinitet i förändring*. Lund: Nordic Academic Press.

Hirdman, Anja, 2002: *Tilltalande bilder. Genus, sexualitet och publiksyn i Veckorevyn och Fib aktuellt*. Stockholm: Atlas Förlag.

Kåreland, Lena, 1983: *Möte med barnlitteraturen*. Lund: LiberLäromedel.

Liliequist, Marianne, 1991: *Nybyggarbarn. Barnuppfostran bland nybyggare i Frostvikens, Vilhelmina och Tärna socknar 1850 – 1920*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Lindholm, Margareta, 1993: "Gender Trouble" i *Tvärtanten* 1993:1.

Lövgren, Karin, 1991: "Farlig lockelse – om tonårsflickor läsning av romantikböcker" i *Om unga kvinnor*. Red. Ganetz, Hillevi & Lövgren, Karin. Lund: Studentlitteratur.

Mendel-Enk, Stephan, 2004: "Sune – 20 år i gubbarnas paradiset" i *Dagens Nyheter* 2004-11-22.

Møhl, Bo & Schack, May, 1980: *När barn läser. Litteraturupplevelse och fantasi*. (Förlagsort saknas) Gidlunds.

Renold, Emma, 2000: "'Coming out': Gender, (Hetero)sexuality and The Primary School" i *Gender & Education*, nummer 3 september 2000.

Rosenberg, Tiina, 2002: *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Atlas.

Torstenson-Ed, Tullie, 2003: *Barns livsvärld. Genus, etnicitet, generation, särskilt stöd och värderingar i skolan*. Lund: Studentlitteratur.

Åberg, Jan-Olov, 1979: *Sociologiska aspekter på barnlitteraturen. En litteraturgenomgång*. Karlstad: Institutionen för Samhällsvetenskap, Högskolan i Karlstad.